

RECENSIONS

GARCIA FERRER, J. M.; ROM, Martí. *Antoni Padrós*. Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2004 (Cine-club Associació d'Enginyers; 23), 158 pàgines (més 31 pàgines de fotografies).

Al 1977 s'havien celebrat les primeres eleccions democràtiques a Espanya. El Festival de Berlín de 1978 donava l'Ós d'Or a la representació espanyola, una decisió estranya (no s'havia donat mai el guardó del festival a un conjunt de pel·lícules d'un mateix país) que es va interpretar com un gest de solidaritat amb la nova democràcia. *Ascensor*, *Las palabras de Max* i *Las truchas* van ser les tres pel·lícules guardonades pel jurat; tanmateix, hi havia una altra pel·lícula guanyadora que actualment no consta als arxius de la pàgina web de la Berlinale i que no va ser reconeguda per l'Estat espanyol dins la seva representació. Aquesta pel·lícula era *Shirley Temple Story*, del director terrassenc Antoni Padrós. Si no hi ha, a primera vista, rastre del seu pas pel Festival de Berlín, a una persona com jo, nascuda l'any 1977, m'ha sorprès descobrir l'existència d'Antoni Padrós, tot i considerar-me una aficionada al cinema. Llorenç Soler diu d'ell: «Su única desgracia es haber nacido en Terrassa» i que si hagués nascut a París o Londres avui seria un director famós. Unes paraules que semblen encertades. Qui coneix i recorda el seu cinema? Segurament el 99% de la població respondria nega-

tivament. Per a reivindicar la seva obra s'ha publicat *Antoni Padrós*.

La secció de Cineclub de la Comissió de Cultura de l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya edita anualment un llibre i realitza un vídeo dedicat a alguna figura del cinema català, començant el 1982 amb el compositor Carles Santos i passant per noms com el director Joaquim Jordà, el 2001. El 2004 ha estat el torn del director terrassenc Antoni Padrós, un dels representants del cinema independent de la segona meitat dels seixanta i setanta (per a alguns, l'únic director realment *underground*). Tan independent que les seves pel·lícules no arribaven al circuit comercial i només es podien projectar en cineclubs. Recordem que fins al 1977 no es va eliminar la censura al cinema espanyol: *Lock Out* (1973) o *Shirley Temple Story* (1975-1976) haurien escandalitzat elsensors.

Molts són els adjectius que s'han utilitzat per a definir el cinema i la posició de Padrós davant el setè art: independent, marginal, irreverent, subversiu, provocador, antisistema, *underground*, anàrquic, *pop*, kitsch, poètic, imaginatiu, abstracte, inquiet, terrorista, nihilista, surrealista o «esperpentista». Javier Memba, a la seva col·laboració al llibre, el defineix com a marginal, *underground* i de Terrassa; remarca la impossibilitat d'adscriure la seva obra al cinema espanyol que es feia (i potser es fa). Però qui era i com era el cinema

d'Antoni Padrós? «Del meu cinema s'ha dit de tot, li han posat diverses etiquetes: independent, marginal, *underground*, experimental... Jo tan sols sé que fer cinema per a mi és un mitjà d'expressió com qualsevol altre, com la pintura. Una manera d'explicar històries, les meves històries... No m'he sentit mai condicionat per modes o imposicions estètiques o ètiques externes.» Així defineix la seva indefinible posició davant el cinema el mateix Padrós, a l'entrevista que funciona com a eix central del llibre i amb la qual es busca analitzar la figura del director per a entendre les seves motivacions i la seva persona. Una entrevista en forma de guió cinematogràfic, estructurat en set grans escenes on l'autor ens narra alguns moments de la seva vida en primera persona i els dos entrevistadors i autors del llibre van fent aclariments al seus comentaris perquè, com ens aclareixen a la introducció, ells van viure aquell moment i van conèixer Padrós, per la qual cosa els és impossible ser objectius. Aquest diàleg a diverses veus esdevé un aspecte positiu i negatiu del llibre: ens facilita entendre el context i els esdeveniments des d'un altre punt de vista, però hi ha moments en què el lector es pot atabalar perquè el que diferencia el canvi de veu és el pas a cursiva de la lletra (en alguns moments costa una mica d'adonar-se de l'alteració tipogràfica). Tornant al contingut de l'entrevista, Padrós fa un recorregut per diferents moments de la seva vida: els records de la seva infància a Terrassa (que després reproduceix al conte *La*

infeliç Felixa i el petit Camil); la seva relació amb els Amics de les Arts, on va fer amistat amb el «Grup de Terrassa», on hi havia Marta Pessarodona, Anna Alavedra o Paulina Pi de la Serra, entre d'altres; els seus principis a la pintura (molts directors de cinema van començar al món de la pintura, com Akira Kurosawa o Andy Warhol), com a representant del *pop art*, i la seva amistat amb Joan Perucho; els seus inicis al cinema, a l'Escola Aixelà, i la producció de tots els seus treballs cinematogràfics.

La visió de la figura de Padrós és completa amb un apartat de col·laboracions d'amics i coneguts seus, com Antònia Carré, Javier Membra o Marta Pessarodona, que hi plasmen els seus records i pensaments; una selecció de contes i poemes escrits per Padrós (amb la impossibilitat de veure el seu cinema, la seva narrativa esdevé l'únic mitjà per a fer-se una idea del seu estil); un recull de textos d'aquella època, extrets de revistes de cinema com *Dirigido por* o *Fotogramas*, o d'altres com Serra d'Or (curiosament, tots donen una visió positiva i gens crítica amb el cinema de Padrós, a excepció del fragment de C. i D. Pérez Marinero, que resulta una anècdota dins la multitud d'elogis al director terrassenc, i és que ens trobem davant un llibre homenatge i no pas crític del treball de Padrós); una filmografia (no gaire extensa, no pas perquè els autors hagin aportat poca informació, sinó, tristament, per la minsa producció de Padrós) i un àlbum de fotografies (algunes d'Anna Turbau).

Aquest llibre, juntament amb *El terrorismo doméstico de Antoni Padrós en el cine independiente de los años setenta*, de Mery Cuesta (Girona, 2003), ens apropa a la figura d'un d'aquells directors que podríem definir com a *maleït*, ja que la indústria el rebutja (en molts casos el rebuig és mutu) i perquè avui dia gairebé ningú no se'n recorda. Les seves pel·lícules són pràcticament impossibles de veure i, des del desencís, el 1990, de *Verònica L. Una dona al meu jardí*, no ha tornat a dirigir cap llargmetratge. El cinema de Padrós és un cinema anticonformista amb les formes tradicionals del cinema imposades per la indústria, un cinema amb un fort segell personal i llibertat expressiva, un cinema experimental, un cinema marginal i sense límits en la seva creativitat i els mitjans utilitzats, en part per la manca de recursos (Padrós treballava tota la setmana en un banc i rodava amb el seus propis diners durant els dies festius). Pel·lícules rodades en 8 mm o 16 mm, amb un pressupost ridícul (al seu costat, les pel·lícules presentades a festivals de cinema independent com Sundance semblarien grans produccions). «No faig obres didàctiques, ni educatives, ni dirigides, sinó films d'imaginació de la manera que em semblen a mi... sóc anàrquic.» «Em plantejo la meua creació com una constant revolució.» Aquestes frases de Padrós ens deixen clara la seva posició enfront del cinema.

El llibre aconsegueix transmetre, ja sigui amb les paraules de Padrós o de crítics o amics, la filosofia de Padrós que

després es plasma a les seves irreverents i inclassificables pel·lícules. Tanmateix, els autors a la introducció ens diuen que també volien «apropar-nos, explicar mínimament aquell tipus de cinema que es feia al marge de la indústria i de les condicions legals que imposava el «Règim» [franquista]. El llibre ens acosta una mica a d'altres fenòmens del moment, com l'Escola Aixelà o l'Institut del Teatre, i en el camí de Padrós es creuen altres noms del cinema independent fet a Catalunya, però el llibre no és una anàlisi ni un reflex exhaustiu ni acurat de la situació cinematogràfica independent. Fa la sensació que Padrós treballava massa al marge i es relacionà poc amb els altres companys de generació i això (unit al fet que els autors no es posin a fer-ne un estudi complet, perquè ja ens ho avisen amb l'adjectiu «mínimament») dona com a resultat que quan acabes de llegir el llibre creus entendre qui era Padrós i, fins i tot, tens curiositat per aconseguir veure algun dels seus treballs, però no tens una visió acurada de la situació del cinema del moment. No pots entendre el cinema que hi havia fora de la indústria sense conèixer el cinema que hi havia dins d'aquesta.

L'objectiu del llibre era «donar a conèixer la vessant fins ara inèdita d'Antoni Padrós» perquè «eren conegudes les seves pel·lícules i pintures» (tothom ha vist una pel·lícula seva com tothom ha vist alguna pel·lícula de Jean Cocteau o de John Waters al llarg de la seva vida, i més quan ets una persona jove i a les grans sales de cinema posen cada setmana cinema d'art i assaig...).

Deixant de banda la innocència de la reflexió dels autors, el llibre compleix les expectatives que s'hi dipositen quan se'n comença la lectura. Finalment, s'agraeixen iniciatives com la del Cineclub de l'Associació d'Enginyers de Catalunya per a recuperar una part de la història del cinema català.

Marta Munuera

PI DE CABANYES, Oriol. *Roca-Sastre. Una vindicació del realisme*. Terrassa: Caixa de Terrassa/Lunweg Ed., 2004, 219 pàgines.

Oriol Pi de Cabanyes ha traçat l'evolució de l'obra del pintor català Josep Roca-Sastre (Terrassa, 1928-1977) en un llibre que, a més d'aportar les dades biogràfiques més destacades de l'artista, aporta una extensa interpretació de les seves pintures.

El volum *Roca-Sastre. Una vindicació del realisme*, editat per Lunweg i Caixa de Terrassa, reivindica la figura del pintor, que «va trencar amb la tradició més avantguardista» per connectar amb el corrent més realista i figuratiu. D'aquí la raó del títol i l'objectiu de la col·lecció dels llibres d'art de Caixa de Terrassa, que amb aquest onzè volum vol cobrir els buits existents en la bibliografia de l'art català, editant llibres sobre autors que tinguin escassa bibliografia o tractant períodes poc estudiats de determinats autors, aportant noves parcel·les i construint la nostra història més recent.

Es tracta de la monografia sobre Roca-Sastre més àmplia i completa editada fins ara. El llibre inclou més de 150 il·lustracions que s'entrecreuen amb l'exhaustiu treball de recerca de l'autor i la seva personal interpretació de les obres.

Ens hem de referir a un doble homenatge pòstum al pintor, ja que la presentació del llibre va tenir lloc a la Sala Parés de Barcelona, amb motiu de la inauguració d'una exposició en homenatge dedicada al pintor. Conegut per les seves pintures de vistes i cases de l'Eixample, Roca-Sastre exposava regularment a la Sala Parés des del 1959; per tant, no és d'estranyar que hi retorni amb aquesta exposició retrospectiva que repassa la seva trajectòria.

La monografia dedicada a l'artista egarenc és magníficament relatada per Oriol Pi de Cabanyes (Vilanova i la Geltrú, 1950), autor de nombrosos llibres amb els quals ha obtingut importants premis de narrativa, assaig i novel·la, com el Prudenci Bertrana i el de crítica Serra d'Or. Del llibre es desprèn una experiència, un tractament de les obres d'autor expert, i és que és un encert que Pi de Cabanyes hagi realitzat aquest assaig, ja que aprofundeix sobre el contingut emocional de l'obra del pintor, amb el propòsit principal d'interpretar el sentit del seu art. I aquesta experiència, aquest aprofundiment i coneixença de l'art català li vénen donats pel seu gran interès per aquest camp i el seu lligam amb la cultura i la història: Pi de Cabanyes és president del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, director del Museu Balaguer de Vilanova i la

Geltrú i director del Consorci Català de Promoció Exterior de la Cultura.

Al llibre s'hi estudien i ordenen les diverses èpoques del pintor; amb una estructura de dotze parts va desenvolupant l'evolució de l'artista, amb l'acompanyament de les seves obres. Al primer capítol Pi de Cabanyes fa una presentació biogràfica del pintor i relata algunes dades bàsiques, com ara que Josep Roca-Sastre va néixer a Terrassa l'any 1928. El seu avi matern va ser l'arquitecte Lluís Muncunill, personalitat molt important a la història de Terrassa. Amb motiu del trasllat del domicili familiar, Josep Roca-Sastre, de ben infant, va viure a Barcelona, on estudià i es formà artísticament. L'any 1944 es traslladà a viure a la Casa Milà, coneguda com «la Pedrera». Seguint la tradició familiar, es llicencià en Dret a la Universitat de Barcelona, activitat que mai no va exercir perquè la seva vocació va ser sempre la pintura, segurament per influència del seu avi.

Aquest primer apartat, a tall de situació per al lector, ens ha aproximat a les primeres vivències de l'artista. Després d'una breu presentació del director de la Caixa de Terrassa, al segon capítol es comença a desprendre la trajectòria pictòrica de Roca-Sastre; l'autor hi comenta que als anys quaranta i cinquanta el pintor es va apuntar a les tendències del moment (l'informalisme, l'abstracció...) com molts d'altres artistes de l'època. Però, de mica en mica, Roca-Sastre s'adonà que aquells camins no responien a la seva personalitat i a la seva

concepció de la pintura i, com apunta Pi de Cabanyes, va decidir fer un «gir copernicà» a la seva obra.

És amb aquest gir que s'encapçala el quart capítol, emmarcat als anys seixanta, quan Roca-Sastre inicia el seu propi i personal camí, al marge i absent de les avantguardes. És quan comença a esbossar la seva trajectòria rica i plena de diverses etapes creatives. Crea el seu particular llenguatge amb temàtiques molt personals, fet que el converteix en un artista contemporani: natures mortes, detalls, mosaics, figuració... Entrem al cinquè apartat, que descriu com Roca-Sastre es dedicà a recrear l'arquitectura modernista de l'Eixample de Barcelona, propiciat pel seu canvi d'habitatge: façanes d'edificis modernistes, espais interiors, passadissos, cortines, la incidència de la llum en els objectes... i també paisatges, com Cadaqués, on hi passà llargues temporades.

Segons l'autor, Josep Roca-Sastre és un pintor emblemàtic d'aquest altre art contemporani català del segle XX que «tantes vegades ens sembla com un art ocult, invisible, no mostrat, i que mereix ser reivindicat com un art tan vàlid com el de les altres tendències». Era tècnic, metòdic i molt observador; la llum es va convertir en una gran aliada, però també en una dependència per a les seves teles. És al sisè capítol on es reflecteixen aquesta llum, que atrapava dins els seus quadres, i la mirada de l'artista. Als dos capítols següents, Pi de Cabanyes pren constantment referències i comentaris d'altres autors, literats, artistes... busca influències

i compara rigorosament l'obra de Roca-Sastre amb el Modernisme, amb Proust, amb Bocaccio, amb la cultura, la història i l'art.

Josep Roca-Sastre, al llarg d'uns quaranta anys, ha anat exposant regularment a la Sala Parés, de Barcelona, des d'on ha projectat la seva obra arreu del país i ha obtingut un gran reconeixement. També ha realitzat exposicions a altres punts de l'Estat espanyol i als Estats Units. L'any 1980 va ingressar com a acadèmic a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. Com explica l'autor al capítol novè, Roca-Sastre agradava a la clientela que visitava les seves exposicions, perquè feia uns quadres entenedors, identificables, nodrits de realisme i amb «ànima d'artesà».

L'autor explica als capítols desè i onzè que la pintura de Roca-Sastre respon a una voluntat estètica i ètica a la vegada. Descriu el peculiar estil que marca cada obra de l'artista, tractat amb delicadesa i constància, aconseguint el realisme que temptejava de cada escena que pretenia pintar. És al dotzè i últim capítol on Pi de Cabanyes raona el títol del llibre, «una vindicació del realisme», una descoberta que no desvetlla perquè cada lector esbrini el sentit de l'obra de Roca-Sastre, tan íntim, personal i excel·lent, al qual Pi de Cabanyes ens apropa d'una forma magistral. En definitiva, l'obra és un relat magnífic, molt documentat i rigorós sobre la vida i l'obra del genial Roca-Sastre i la cultura catalana.

Ariadna Coll i Trullàs

VIGUÉS I JULIÀ, M. *Lluís G. Ventalló i Vergés (1903-1980). De la fidelitat a Sala al compromís amb el Règim.* Terrassa, 2005.

Com molt encertadament planteja Josep Puy al pròleg de l'obra que ressenyem, en els últims anys, i en contraposició a temps anteriors, sembla que biografies, memòries i autobiografies s'han posat de moda, posant d'aquesta forma a disposició dels historiadors actuals i futurs una sèrie de materials moltes vegades imprescindibles a l'hora de bastir aquella història total de la qual Pierre Vilar tant parlava. Això no obstant, hauríem de diferenciar els escrits autobiogràfics, molt diversos quant al seu interès, de les biografies elaborades pels professionals de la història, els quals amb freqüència veuen com la seva feina resulta greument perjudicada per les limitacions en relació amb l'accés a la documentació que solen posar els familiars del biografat. Mariona Vigués, exdirectora del Centre d'Estudis Històrics de Terrassa, professora de l'Escola Pia des del 1977 i autora de la història d'aquesta institució educativa, ha tingut la sort, en canvi, de trobar totes les facilitats a l'hora d'accedir a l'arxiu privat de Lluís G. Ventalló, ja que, de fet, va ser la mateixa família Ventalló qui encarregà l'obra a l'autora. Ens trobem davant la biografia d'un feixista català, i és precisament aquí on recau l'interès principal d'aquest treball, ja que, a causa de l'anomenat pacte de silenci implícit al procés de canvi polític del final del any setanta, a casa nostra

a hores d'ara encara són escassíssims els historiadors que han pogut aproximar-se sense problemes a la història dels protagonistes intel·lectuals i polítics del règim franquista.

Lluís G. Ventalló és, juntament amb Alfons Sala, un dels protagonistes més interessants de la Terrassa del segle passat. Nascut al si d'una conservadora família d'intel·lectuals i polítics, fill de notari i nét d'un alcalde de la ciutat, Ventalló estudià com a alumne recomanat a la classista escola dels escolapis, i el 1920, amb només 17 anys, fou contractat com a redactor pel diari monàrquic i salista *La Comarca del Vallès*, dirigit pel seu germà Narcís. Gràcies als brillants articles que el jove Lluís publicà al diari, només un any després Alfons Sala el contractà com a secretari personal, fet que marcaria definitivament la seva carrera intel·lectual i política. Alfons Sala era llavors, i fins a la proclamació de la Segona República, qui negociava en l'àmbit estatal els interessos corporatius i econòmics locals, especialment a partir del 1924, quan Primo de Rivera el cooptà com a president de la Mancomunitat de Catalunya. Ventalló passà llavors a ocupar el càrrec de secretari particular de la presidència, fins a la dimissió de Sala al final del 1925. Com defensa Mariona Vigués, la fidelitat a Sala fou una de les característiques del personatge, fidelitat que mantingué més enllà de la mort del cacic terrasenc, l'abril del 1945. De fet, Ventalló, arribà a mantenir, ja al final de la dècada dels 70, polèmiques amb personatges tan diversos com Jaume Miravitt

les o Josep Benet, en les quals defensà de manera més aviat esperpèntica la gestió de Sala al capdavant de la Mancomunitat.

Durant els anys de la Segona República, després d'entrar a formar part del Sometent, de la ultradretana Peña Ibérica, propera al RCD Espanyol, i del monàrquic i espanyolista Centro Terrasense, Ventalló s'afilià al Requetè i a la clerical i ultracatólica Comunió Tradicionalista, el 1931, mateix any en què fou contractat com a professor a l'Escola Industrial. A l'Escola, gràcies a les seves patriòtiques classes impartides íntegrament en castellà, un grup de joves terrasencs entusiasmats amb els plantejaments feixistes del seu professor prengué el camí de l'extrema dreta, camí que poc abans de l'esclat de la Guerra Civil espanyola els portaria a fundar la secció local de Falange, després de diverses reunions al domicili particular de Ventalló. Com la gran majoria de terrasencs de dretes i per por de represàlies, Ventalló decidí exiliar-se poc després de l'*Alzamiento*; marxa en un primer moment cap a Barcelona fins a aconseguir un salconduit oficial que li va permetre travessar la frontera amb França. A l'octubre de 1936 torna a creuar la frontera i s'instal·la a Pamplona, on actuaria com a vocal de la Junta de Reclutamiento de Requetés Catalanes y Valencianos. Elabora fitxes dels anomenats «elementos rojos», fitxes que acabarien sent d'una enorme utilitat al *Nuevo Estado* durant els episodis més negres de la repressió de postguerra. L'abril del 1938, un cop «alliberada»

Lleida, Ventalló fou nomenat governador civil de la província, càrrec que només va ocupar cinc mesos. Va ser destituït pel mateix Serrano Suñer, fart dels enfrontaments del terrassenc amb els militars i el delegat provincial de Falange. Gràcies al seu ampli historial de servei als guanyadors, un cop finalitzada la conflagració, Ventalló rebé nombroses condecoracions com a «camisa vieja» i, a més, va ser proposat en diverses ocasions com a alcalde de la seva ciutat, càrrec que finalment no va ocupar mai, encara que sí que en va ser regidor entre 1954 i 1966.

Des de llavors i fins la seva mort, el 6 de juny del 1980, l'intel·lectual i polític terrassenc fou secretari de la Cambra de Comerç i Indústria, president de la Junta Provincial de Libertad Vigilada i president del CD Terrassa Hockey; obrí un despatx d'advocat a la ciutat, i els últims anys de la seva vida, ja jubilat, va fer classes de «Formación Política» a l'Escola Superior d'Enginyers Industrials, fent gala sense gaires complexos dels seus plantejaments ultradretans. Membre del Consejo Local del Movimiento fins a la seva dissolució, Ventalló mostrà en diverses cartes dirigides a Manuel Fraga la seva intranquil·litat davant la creixent conflictivitat social. No dubtà a declarar sense gaires ambigüitats, a la premsa local, les seves simpaties cap a Fuerza Nueva i Blas Piñar, i s'oposà radicalment a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, titllant Jordi Pujol a la mateixa premsa de «separatista ambicioso». Com plantejàvem unes línies més amunt, ens trobem

davant la interessant i poc freqüent biografia d'un feixista català, biografia que malauradament l'autora no ha estat capaç d'integrar dins la història general del període, en bona mesura per la limitada bibliografia consultada, però que, tot esperant el necessari estudi detallat, ampli i profund sobre el Franquisme a Terrassa, pot ser de molta utilitat, juntament amb els excel·lents treballs de Xavier Marcet, per a aquells interessats en una història molt propera, però a la vegada massa desconeguda, la història d'aquells que prengueren el tortuós rumb del feixisme i acabaren destruint en un no res allò que tantes i tantes dècades de lluites populars havia costat construir.

Jose Pérez i Granados

BORRÀS I ESTRADA, Josep. *A l'hora foscant (vivències). 1915-2000*. Audoedició, 269 pàgines.

No hi ha ni grans ni petites històries, només hi ha història. Les memòries o recull de vivències són un element que l'historiador no pot obviar; és més, són un element imprescindible per al treball dels historiadors.

Les memòries estan sotmeses al pas del temps i el temps és la mesura de tots els esdeveniments. Els esdeveniments viscuts i glossats a les memòries són fills del present personal de l'autor i del grup de socialització al qual pertany i, a més a més, irremeiablement selectius (oblits naturals, propis del funcionament cere-

bral, o voluntaris) i justificadors de les decisions preses.

Les memòries estan elaborades en un present històric i reflecteixen el moment en què han estat escrites, però no només del moment històric general, sinó també del moment personal. Per això, en estudiar-les cal saber interpretar en quin moment històric ens trobem i a quin grup social o de socialització pertany l'autor; les condicions socials, econòmiques, polítiques i psicològiques que ha viscut i viu l'autor i en quina situació psicològica es troba. Un moment psicològic que l'historiador ha de tenir present a l'hora de realitzar l'anàlisi de l'obra i que ha d'entendre i conèixer, per tal de poder determinar el sentit del discurs elaborat.

El que diuen unes memòries és el resultat no només de les vivències de la persona i del seu present immediat, sinó també del conjunt d'experiències i valors que la persona ha interioritzat al llarg de la seva vida. Com sabem, aquestes experiències i valors conformen una visió del món (ideologia) que és sense cap dubte el resultat dels seus àmbits de referència social. No és pas l'home qui crea la seva consciència; és la vida material qui la conforma.

La visió del món on s'insereix una memòria podem pensar que és simplement personal, i ho és en certa mesura, però mai no deixa d'estar connectada al grup social o classe a la qual la persona pertanyi. Les concepcions del món i els records no poden ser iguals (i no ho són) per a tots els éssers humans. No és el

mateix haver estat botxí o víctima o explotador o explotat (velles paraules avui en desús, no pas per la inexistència d'aquestes realitats o categories socioeconòmiques o morals, sinó pel procés de desvaloració conscient a què està sotmesa la nostra societat actual).

La memòria col·lectiva es forja amb la suma de la diversitat de memòries que s'influeixen entre si i s'interrelacionen i dels diversos corrents ideològics existents a cada moment històric. Conèixer les vivències o experiències vitals d'éssers humans de diferents grups o classes socials ens dona, als historiadors socials, els elements bàsics per a poder entendre la complexitat de les mentalitats col·lectives i de classe dels temps pretèrits, però també dels temps presents. Els historiadors no podem obviar, alhora, que la conformació de la memòria individual també respon a la confrontació ideològica i que el record com a element justificador és un element intrínsec a l'activitat humana i al seu record. L'hegemonia ideològica d'una determinada classe i de la seva concepció del món, en un moment determinat, serà la que ens mostri en les memòries individuals com aquestes persones han interioritzat els valors o els contravalors de la societat passada, però també de la present.

En definitiva, les memòries són una font històrica i, com tots sabem, poden ser justificatives de la vida personal i col·lectiva o antagòniques. De tota manera, totes ens seran útils als historiadors i historiadores, totes ens presentaran les visions del món d'un passat fet present.

En el cas que ens ocupa ens trobem amb un home de més de noranta anys pertanyent a una classe benestant, amb una bona formació cultural i musical, que escriu el relat per tal d'explicar als seus néts i lectors la seva vida, escollint els esdeveniments que considera més importants i intentant de manera honesta i sincera transmetre els seus valors i principis sense adoctrinar, però deixant traspuar entre les paraules la seva visió del món que hom gosaria de qualificar com la pròpia d'un home forjat en l'humanisme catòlic i en la lluita per la supervivència. Segons Jaume Larroya: «En Josep Borràs i Estrada ha estat un home de vida creativa i prolífica. Tèoric de teixits, viatger incansable, cineasta, músic, compositor de sardanes i, actualment, escriptor». Així, ens trobem amb una persona amb una activitat social i cultural intensa, un elevat sentit de la família com a nucli organitzador de la vida, creient i amant del seu país i de la seva llengua, que en els últims anys de la seva existència vol deixar constància d'algunes de les seves experiències vitals.

L'autor Josep Borràs escriu un llibre que ell anomena «de vivències»; és a dir, d'experiències personals, sempre amb un caràcter afectiu per als seus fills, néts, besnéts, familiars, amics i per a qui li arribi a les mans; però alhora també vol mostrar la seva vessant humanista, amb agraïment envers les persones que han conviscut amb ell, sense ser mai crític ni dur amb elles. En algun cas ha omès anomenar-les, donant només les inicials del seu nom, per tal de no malferir ningú.

El propòsit inicial del llibre, segons l'autor, va ser explicar la seva joventut i enllaçar-la amb la Guerra Civil espanyola; de fet, de les dues-centes seixanta-nou pàgines que té, gairebé la meitat estan dedicades als records de la Guerra Civil, l'esdeveniment que marcà la seva vida i la dels joves d'aquella època. Josep Borràs ens diu: «No vaig ser cap protagonista destacat, però sí membre de l'Exèrcit Popular de Catalunya, organitzat l'any 1937 per la Generalitat».

La primera part de l'obra, les primeres quaranta pàgines, està dedicada als records dels seus anys d'estudi i a les primeres experiències laborals (1915-36). El llibre ens proporciona informació personal i històrica d'aquest període. Els anys de dictadura i democràcia no apareixen reflectits en el seu relat; així, només tenim un capítol dedicat a l'estraperlo i a les restriccions elèctriques, per a endinsar-nos de nou en un esdeveniment fonamental a la seva vida: sobreviure a la riuada del 1962, i no pas en sentit figurat. El llibre finalitza amb unes pàgines dedicades a la seva passió, la sardana, i als viatges realitzats, a més a més de les corresponents fotografies familiars i de viatges.

No és el moment de reescriure la història o les vivències d'en Josep Borràs, però sí d'esmentar alguns esdeveniments que crec interessants des del punt de vista històric i que ens poden servir per a analitzar el seu discurs sense caure en mans del postmodernisme, el desconstruïtisme o el gir lingüístic.

Crec que les bufetades han estat un element important en la seva vida, tant

en el sentit literal com literari. Ell ha estat un home d'església, amant de la cultura (música, pintura, escriptura, viatges...) i alhora un home respectuós amb les decisions col·lectives, com va demostrar durant la seva pertinença a l'exèrcit de la República. I també acomodaticí, però no pas servil: era capaç d'entendre que cal parlar bé, però de vegades cal una mala expressió per a solucionar una qüestió (vegeu les pàgines 29-30).

Parlant de les bufetades rebudes, crec que n'hi ha unes quantes que el marquen decididament. La primera va ser veure que la gent de cultura era arraconada per la gent d'armes (un oficial va colpejar el director de les escoles Ribes de Rubí durant un acte, l'any 26; vegeu la pàgina 30) o com el capital no respecta ni la cultura ni la voluntat de les persones (el director de Fontanals no el va deixar anar a fer una obra de teatre i li va indicar clarament què era el més important i qui manava al món; vegeu les pàgines 35-37). Ell ho recull dient: «Una impressió colpidora que sempre he recordat amb tristesa... i decepció». Però aquest senyor va ser amagat per la seva família durant la Guerra Civil, la qual cosa potser, com ell diu, li va salvar la vida (pàgines 48-50). Una bufetada relacionada amb això va ser la donada a aquest personatge, durant la República, per Espartacus Puig (dirigent local de la CNT, afusellat pel franquisme i home de pau; vegeu les pàgines 43-44) per la seva injusta i inhumana forma de tractar els treballadors, i de la qual ell va ser testimoni directe.

Josep Borràs ens parla orgullós de la seva incorporació a l'Exèrcit Popular de Catalunya quan va ser cridada a files la seva lleua, la del 1936. Però això no vol dir res, perquè va veure la inhumanitat de la guerra, la mort (bombardeigs de Barcelona, on vivia la seva mare, o de Tarragona, on va ser la seva germana com a mestra voluntària de la Generalitat, o la mort de la majoria dels components de la seva companyia), la misèria i el sofriment, i això vivint tota la guerra dins diferents estats majors (com a topògraf i dibuixant). L'opinió de la vida militar la resumeix dient que era avorrida, trista i despietada. I hi afegeix: «Tot ho deixava endarrere per anar a parar al front, on la brutalitat de la lluita impregnava, en els moments de combat, un menyspreu total per la vida, i on l'alcohol i l'olor de pólvora, junt amb el trepidar de les explosions, et bestialitzaven amb tot el seu dramatisme». La guerra va marcar les vides dels éssers humans i la visió del món dels homes i dones que la patiren.

Però, per si no en va tenir poc amb la guerra, va haver de passar, acomodant-se a la situació, un servei militar de dos anys. Veiem com ho explica: «Franco no en va tenir prou d'amargar-nos la joventut amb tres anys de cruel guerra, que ara volia que coneguéssim la vida militar i hi participéssim en temps de pau a les casernes franquistes. I a fe de Déu que no es va quedar curt. Dos anys més de reclusió que, afegits als tres de lluita, més un d'espera a la vida civil, feren un total de sis anys de jou militar, perduts mise-

rablement i que foren preludi dels tristos anys de postguerra, que s'allargaren fins a 40 de règim dictatorial» (pàgina 163).

Això va determinar la seva vida posterior, dedicada exclusivament a la família i als negocis (amb bona fortuna), però de les seves activitats professionals al sector tèxtil no n'escriu res, perquè: «Amic Manel, això dels negocis són coses sense importància».

La guerra li va ensenyar a sobreviure, com a moltes altres persones, i malgrat ser un home d'ordre, ell representa els valors dels ciutadans moderats de pensament republicà i democràtic que el Franquisme va anorrear. Ens diu: «Sempre he estat prudent en les manifestacions d'ordre polític» (vegeu la pàgina 114), ja que: «...a la vida moltes vegades és millor cloure la boca... perquè així no hi entren mosques» (pàgina 108). Això va ser el resultat de les vivències de la guerra i la dictadura, que va fer que els catalans i els espanyols d'ordre però republicans i demòcrates s'anessin a recloure a la vida personal i familiar. Tota una generació reclosa en una presó psicològica que deixà pas lliure als poders reaccionaris i feixistes.

Un altre fet que ha marcat la seva existència i el seu humanisme va ser la mort del seu pare (1935), de la qual no ens en parla gaire i no en vol parlar públicament. Respectem el seu silenci.

La música ha marcat la seva llarga vida (noranta anys). El món sardanista ha omplert la seva existència; crec que la sardana ha estat per a ell una manera de resistir la cultura dominant de la

dictadura i una forma de conservar els principis ideològics catalanistes (no pas excloent, només cal llegir les seves opinions sobre la gent de Madrid o de Galícia) de tot un conjunt de ciutadans i ciutadanes del nostre país.

El llibre és un exemple interessant dels exercicis de record honests, sincers, no sempre valorats pels historiadors. Nosaltres hem de saber treure profit d'aquestes pàgines, que recullen no només esdeveniments històrics viscuts per l'autor (que també), sinó també història de les mentalitats, car el text és ple de referències a la mentalitat, ideologia o visió del món de l'autor. La nostra tasca és desmuntar les ideologitzacions legitimadores que conté per a extreure la veritat dels fets històrics i alhora entendre quina ideologia hi ha al darrere del que s'escriu, a quin objectiu correspon i com explica les accions humanes.

A més a més d'agrair que hi hagi persones que posin al nostre abast aquestes vivències dignes i honestes tan útils per al nostre treball, com ja podeu imaginar, un historiador social hi troba a faltar més informació sobre un període fonamental de la nostra història, i crec que de la seva vida, com han estat els cinquanta últims anys del segle passat. Però bé, potser l'amic Josep encara s'hi anima.

Manuel Márquez i Berrocal